

תרבות וספרות

יהודים שידעו איך לסדר אחרים

מאת אביהו זכאי

קול העוקרים בני בלי בית כמותם, הקול להפיק סרטי עלילה דרמטיים שלא הצליחו להדביק את צר יבת הקהל.

ועם זאת, חשוב היה גם לשכנע את בני המעמד הבינוני, אשר הלך וכבש לו מקום בחברה האמריקאית עם התעצמות תהליכי העיר, כי סרטים אינם בגדר "תרבות נחותה וולוח". לשם כך הופקו סרטים ארוכים ורציניים, כגון "הגלות האומה" של הביטאי ודיד גרר פית (1916). כך הייתה תעשיית הסרטים עור בשנות העשרים לרביעית בגודלה באמריקה מבחינת השקיעות עות בה. הצגות סרטים עברו מקובלות השוכות לאלו מות מפוראים בעלי אלפי מושבים, לבסוף, עם המעבר לטרנס המרבר הראשון, "זמר הג'אז" (1927), הפקת סרטים בצבע בעשור שלאחיו מכן, הגיעה תעשיית הקולנוע לגרות טכנולוגית.

לא תמיד מצויד בגלר המגנה ממחיה של הרמויות היהודיות החשובות שפעלו בתחום הקולנוע, אילי הסרטים פעלו כמו "דיקטטורים גבאיים בריפובליקת בנגות" האולפנים שהקימו בהוליווד היו לרברו ממלכות שראוליות המושגות על יחסי אינות וכפי פות אכורים, כגון היחס לתרסטיים ובמיוחד לשחקי גים. זאת ועוד, השאיפה לרווחים קלים ומהירים על חשבון איכות הסרטים הביאה לכך ששנים רבות נחשבה הוליווד בעיני הממסד האמריקאי ל"סרסום של העירן המורדני", נוצרים רבים האשימו את היהודים בהוליווד שהם "שכחו להלוות את שילוחתם הרוחנית ועוסקים רק בצבירה קרחתנית של עשר תוך סיפוק הדחפים השפלים ביותר של האנושות".

בתגונתם כלפי עובדיהם, ולפני המתחרים שלהם בענק, טוען גבלר, אילי הסרטים אישור קביעות אלה. עולמם עוצב בשכונות המצוקה של הערים כבתן שלטו חוקי הג'ונגל ולכן הבינו, כרביי אמר מהם, כי "בעולם של זנות, עליך להיות המיד המרסור". רבים ממקמי אימפריות הסרטים היו אכן בראשיתם נבוליים ממש. "גנתת, רימית, דרבתני על אנשים, הכל כדי להקים את 'קולומביה', התורה הארי כהן, ואישר בכך את הדיעה המקובלת שרוב אילי הסרטים היו 'יהודים מנו יורק שידעו איך לסדר אחרים'".

יחסיה של תעשיית הקולנוע היתה מלווה במאבק צים היהודים לשכנע את אילי ההון במורח ארה"ב להשקיע ב"תרבות נחותה" זו. צריך היה לגייס לקי לנוע שחקנים חביבי הקהל מתחומי התיאטרון והאופרה (יום שלילי לסרטים איננו רק נחלת העני. רק לאחר נה הכירה "החברה ההיסטורית האמריקאית" במשיבות של הקולנוע כמסגרת לימודי ההיסטוריה ופנתה את שורותיה ליהודים על סרטים). מאמצים אחרים הופנו להפקה ולשיווק. אך מעל לכל נישט המאבק על מנו לגיטימציה לקולנוע. בכך, אגב, הצליחו מעל למשוערי הקולנוע נחפף לתרבות המובהקת ביותר של המעמד הבינוני כמגנו.

ועם זאת, התקבלותה של תעשיית הקולנוע עלתה למיסיונרית במחיר כבד. אם בשנות העשרים היו רובם המכריע של חברי מועצות ההגנלים בחברות הסרטים יהודים, ירד שיעורם לכעשרים אחוזים בשנות החמישים. כלומר, היהודים יצרו את הוליווד, אך כדי להצניק לגיטימציה לאימפריית ההולמוות שהקימו, הם סולקו ממנה.

ספרו של גבלר מרגיש בעיקר את סיפורם האישי של היהודים בתעשיית הסרטים, ולכן מרכיבים רבים והכרויים בהיסטוריה של הקולנוע נעדרים ממנו כליל. המאבק נגד "הסרטיים" ב"תקופה הפרוגרסיווית" (1903-1912), שאיפשר את הקמת אימפריות הסרטים ואת חרידת היהודים אליה, כמעט שאיננו מוזכר. צלו של "השפל הכלכלי" אי הוא בגדר נעלם מוזכר. אך שהיתה לו השפעה מכרעת על פריחת תעשיית הסרטים. אך חמורה מכל היא ההתעלמות מהתגייסותה הנלווהת ובלא תנאי של הוליווד למאבק המחלמתי בומן מלהמת העולם השני. בתקופת זו הפכו אילי הסרטים היהודים את תעשייתם לכלי שרת בידי המדינה, כמעט כנוסח המשטרים הפאשיסטיים באירופה.

אימפריה משל עצמם: בנאך המציאו היהודים את הוליווד. מאת ניל גבלר. תרגמה מאנגלית דסנה עמית. ספריית אוסקים, עם עובד, 1993. 581 עמודים

בסוף המאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים הגיעו לארצות הברית של אמריקה מ"ר ליוני מהגרים מהעולם הישן. באותה העת כבר נסגרו מרחבי "הספר" באמריקה, ולכן "עוקרים" אלה מאדומו, בני שהיטיב לבנותם ההיסטוריון אוסקי הני דליו, וזל"שנו בערים וחוללו בכך תמורה מרחיקת לכת לחברה האמריקאית. בראשית המאה העשרים עלה מספר הושיבי הערים בארצות הברית על אלה החיים בכפר, כשישית לעומת ארבעים מיליונים, ולאחר שכשונות העשרים עברו עוד כעשרים מיליוני איש מוואפר אל העיר, נהפכה אמריקה לחברה עירונית מובהקת. במסגרת ציוויליזציה עירונית זו והתפתחה עד מדרה רבות פנאי רחבת ממדים שכללה את הג'אז, הסרטים, הדרו - ובעיקר ההמצאה החדשה, "תמונות נעות", לפי שנקראו הסרטים לראשונה.

ההגירה העצומה לאמריקה כללה בין השאר מיליוני יהודים ממוח אירופה, שאחרים מהם ייסדו את תעשיית הקולנוע הצעירה, ועד מהרה נהפכו לרמויות המשפת בתוכה. מדובר באילי הסרטים קרל למלה, מייסד חברת "אניוורסל", אדולף זוקר ("פארמונט"), ויליאם פוקס ("פוקס"), לואיס ב. מאיר ("מטרס גול" וזון מאיר), ג'ק הארי וזרני ("האחים הרודני"), הארי כהן ("קולומביה"). ספרו של ניל גבלר טוקר את קורות חייהם של אילי סרטים אלה, מהיכן באו וכיצד הגיעו אל מעמדם הרם בתעשיית ההולמוות". הוא מתאר את חברות הסרטים שהקימו ומביא אנקדוטות אינטפר על האוריה השודרת בתוכן, על חיי החברה הנוצצים של הוליווד, שאליה העתיקו את תעשיית ההלמוות בשנת 1913, שטרטט את יחסיהם המשפחתיים, הכלכליים והעסקיים, מסביר את המאבקים שניהלו נגד כניצות פונדמנטליסטיות נוצריות בשנות השלושים האחרונים ומסיים בטיפוח הרוחם מן האימפריות שיצרו בודר ליווד, ומוחם בשנות הומישים והשישים.

זוהו סיפורם של קבוצת מהגרים יהודים המגויים על ידי תעשיית העשירות ("המכונות" השולטות בכלל כלה באמריקה, שהחלה לפתח עסקים חדשים ושוליים שסבדעו בהם שטיגמה חברתית). מסקאות אלוכוהוליים פשלו, המורים ובדורו. כיצד הפכו את אמנות "התמונה הנעה" המקובלת כ"מכונות הצגה" קטנות לאימפריה של ההלמוות בהוליווד, ואת הקולנוע לאמנות המש פיעו ביותר כמאה העשרים.

היהודים לא המציאו את הסרטים, אך הם היו ה"אטונים שהבינו את חידוש הסמון בהם. והצגה הר" אשונה של "התמונה הנעה" נערכה ב"אולם המוסיקה" בניו יורק בשנת 1896, והסרס הראשון שהשתמש בכס עים ערובים באופן מלאכותי היה "סינדרלה" (1900), "רשוד הרכבת הנודול" (1903). הממסד התרבותי התייחס ל"צירחת" אלה כבזו מחולט, הן משום עלילותיהן הולגרות, הן בשל המקומות שבהם עמדו מכונות ההקצנה - אולמות שעשועים מופקפים בשכונות מצוקה. ועם זאת, הצלחתם של הסרטים היתה מיידית, אולי דווקא מאחר שהוצגו היכן שהוצגו - באולמות ירקרים ומסכתות, ומאוחר יותר - בחנויות מעופפות ובאולמות הקרנה של "תמונות נעות".

באולמות אלה, "ניקל-אויאניס", על שם מטבע הניכר בן המשת המנטים, מצאו מהגרים הסרי כל מאלס מתנאי העבודה המחודדים. בשנת 1905 היו יוצרי מעשרת אלפים אולמות הקרנה כאלה ברחבי אמריקה, כחמש מאות מהם בניו יורק.

שדרה ארוכה של זמים יהודים הבינו את האפשרות ורת הכלכלית הגדולה והלמוות בתעשיית בידור זו, ובעיקר את הצורך לספק לקהל "תמונות נעות" מושכות ומרתקות מבחינת העלילה הדרמטית. רבים מהם עסקו קודם לכן במסחר ושיווק, ולפיכך הכירו היטב את "טעם הקהל" וכיצד אפשר "למכור" לו דברים, החל ממוצרי סדיקת שונים ועד "הולמוות". זו הסיבה שעברו עוד מהרה ממעמד של בעלי אולמות הקרנה ופנו לתחום הפקת סרטים, וכידוע היטב את טעמו של

ה"רד זכאי מלמד בחוגים להיסטוריה ולימודים אמריקאים, האינרביטסה העברית בירושלים